

Egy oratórium partiumi bemutatója

„Örvendezés van Isten angyalainak színe előtt” (Lk 15,10), és nemcsak egy bűnös ember megtérésén, hanem mindazoknak a szívében is, akik 2024. április 14-én délután részt vettek Gárdonyi Zoltán¹ *A tékozló fiú* című kis oratóriumának nagyváradi bemutatóján az újvárosi református templomban.

A Nagyváradi Kántorképző Tanfolyam két tanárának évek óta dédelgett vágya volt, hogy ez a mű a Partium fővárosában is bemutatásra kerüljön. Miért is nem ismerhették meg eddig az itteni reformátusok ezt a művet, hiszen Gárdonyi Zoltán 1971-ben vetette kottapapírra? Úgy dolgozta fel a bibliai szöveget, hogy annak drámaisága,

kifejező ereje és végkimenetele döbbenetesen maivá válik a zene kifejező eszközei által.

Az akadályok között talán túlzás nélkül említhetjük meg azt, hogy a partiumi református kántorok között nincs egy olyan képzett orgonista, aki a kíséretet lejátssza. Ezen a ponton mindenképpen segítséget kellett kérni Magyarországról. Nem mintha katolikus orgonista nem játszhatna református templomban, de olyan személyt kellett keresni, aki már korábban lekísérte a művet, tehát ismeri annak nehézségi fokát, valamint tud kommunikálni, együtt dolgozni, együtt lélegezni a szólistákkal, a kórossal és nem utolsósorban a karmesterrel. Az

előadásban tehát az egyik kulcsember az orgonista. Így esett a választás Sárosi Dánielre², aki már dolgozott együtt ennek a műnek a bemutatásán Berkesi Sándor³ karnaggyal. Az első egyeztetés 2023 decemberében történt ezzel a két személlyel Debrecenben. Nyomban ezt követően szükséges volt kijelölni a szólistákat. A bibliai történetben szereplő hat személy mindegyike egyéni karakter, a szerző meghatározta az őket megjelenítő énekesek hangszínét is. Ennek értelmében az evangélista tenor, Jézus basszus, a kisebbik fiú tenor, a nagyobbik fiú bariton, az atya tenor és a szolgáló mezzoszoprán.

A szereplők kiválasztásánál már azt a szempontot is figyelembe kellett venni, hogy a mű előadói közé partiumi énekesek is kerüljenek. Így lett két magyarországi (Arany János⁴ és Marczi Ernő⁵), valamint négy partiumi előadó (Márkus Zoltán⁶, Szatmári Elemér⁷, Dénes István Lukács⁸ és e sorok írója).

A legnagyobb kihívást a szólisták felé az jelentette, hogy azonosulniuk kellett a szerepükkel. Berkesi Sándor ugyanis csak azzal a feltétellel vállalta el a mű dirigálását, amennyiben a szereplők hiteles személyek, akik maguk is bibliaolvasó, imádkozó életűek, avégett, hogy a történet mondanivalójának tolmácsolása is hiteles legyen a hallgatóság felé. A karnagy nem akart csak „hangokat” dirigálni, igei és eszmei tartalom nélkül.

Így esett a választás Arany János debreceni tanárra, aki ezúttal Jézus szerepét énekelte. Lukács evangéliumában a történetet maga Jézus mondja el, így az énekesnek is kulcsszerepe van a történet tolmácsolásában, gyakorlatilag ő „viszi a hátán” az előadást az orgonistával karöltve. Marczi Ernő, a mezőtúri református templom orgonistája a szerető, megbocsájtó és elveszettnek hitt fiát visszafogadó atya szerepét tolmácsolta. Mivel Márkus Zoltán nagyváradi kántor énekhangja eléggé

ismert a nagyvárad-i zenei életben, a kisebbik fiú megformálása, megjelenítése ezúttal rá hárult. A nagyobbik fiú karakterét Szatmári Elemér albi-si református lelkész jelenítette meg. Különlegesen szép baritonja nagyszerűen megrajzolta a felháborodott, hiúságában sértett nagyobb testvért, aki „kikéri magának” az atyja kivételező, emberi számítás szerint jogtalan magatartását az atyai juss eltékozlását követően. A történetet az evangélista nyitja a „Monda pedig Jézus” szavakkal, mintegy megadva az ezt követő események hangulatát. A szolgáló pedig rövid, tárgyilagos közléssel tájékoztatja a nagyobbik fiút mindarról, ami a ház közüli sürgést-forgást eredményezte.

Az oratórium előadása a nagyvárad-újvárosi templomban egy másik kihívás elé állította a szervezőket az orgona műszaki állapota miatt. Gyakorlatilag lehetetlennek tűnő vállalkozás volt egy olyan hangszerre fókuszálni az előadást, amely teljes felújításra vár, technikailag nem felel meg egy ilyen kaliberű előadás kíséretéhez. Az alkalom viszont megoldásért kiáltott. Nem volt más választás, mint egy részleges javítást, hangolást megejteni záros határidőn belül ahhoz, hogy az április közepére tervezett Egyházzenei Szakmai Napokat lehessen méltó körülmények között megtartani, az oratóriumot próbálni és előadni. Ebben sietett a segítségünkre Pap Zoltán székeljudvarhelyi orgonaépítő mester, aki éppen erre járt a szalárdi orgona építése okán, és kérésünkre szakított idejéből két napot a munka elvégzésére. Ekkor már javában zajlottak a kóruspróbák a templomban.

Nagyvárad három református kórusa vállalta azt a feladatot, hogy

megtanulja a négy kórusrészt az oratóriumból: Rét, Rogériusz és Újváros egyházközségek énekkarai. A mintegy negyven kóristához kíséretük társultak Berkesi tanár úr volt növendékei közül, akik a Partiumi Keresztény Egyetem egyházzene- illetve zenepedagógia szakán vagy a kántorképzőn végeztek⁹.

A kórusok a téli hónapokban a szólamokat tanulták, és húsvét előtt tartottuk az első közös próbát. Akkor szembe-sültünk valójában először azzal, hogy a vállalt feladat túlmutat az egyházi ének-karok eddigi színvonalán. Mivel templomi kórusokról beszélünk, a kórus-tagok nagy része nem kottaolvasó. Ez azt jelenti, hogy meg kellett tanulniuk kívülről a szólamokat. Emellett olyan magas hangokat is ki kellett énekelni, amelyekhez eddig nem szoktak hozzá. Mindehhez hozzá kellett tenni a tempót és dinamikát, valamint azt a karaktert, amely a karmesternek már évtizedek óta a zsigereiben van, és amelyet nem hajlandó alább adni még egy nagyvárad-i előadás kedvéért sem.

A próbafolyamatot meg kellett szakítani a húsvéti ünnepek okán. Csak ezt követően állt össze a végleges csapat, most már teljes odaszánással, de még mindig kevés tudással.

Az utolsó héten maratoni kóruspróbákat tartottunk. Az elsőt Berkesi tanár úrral, a következőt csak szólampróbákkal, a szerdait már az orgonistával és a szólistákkal. Időközben két napig dolgoztak az orgonaépítők a templomban. A szerdai próbát követően már többször hallottuk a tanár úrtól, hogy „aha, ez jó lesz”. Ennek az volt az előzménye, hogy több helyen akár tízszer is visszakért egy-egy szót vagy mondatot, mindaddig, amíg nem úgy hallotta, ahogy az az ő lelkében élt.

A szakmai napok előadásai elkezdődtek pénteken, és szombat délután már a teljes stáb próbált a vasárnapi előadásra. A debreceni vendégművészek jó néhány utat megtettek Nagyváradig és haza, ehhez hozzátartozott az is, hogy vasárnap délelőtt mindenkinek szolgálnia kellett a saját gyülekezetében. Az egész délutánt betöltő próbák végül megérlelték a művet annyira, hogy már tudtunk a karmester kezére, gesztusaira figyelni, átéreztük az orgonabetétek drámaiságát, a rákészülést egy-egy fordulat megformálására. Ehhez egy térben kellett dolgoznunk a karmesterrel és az orgonistával, akinek szinkronvezénylés segített (egy másik karvezető, aki leutánozza a karnagy mozdulatait) a karzaton, mivel nem látta fentről a karnagyot. A történet során az orgonista gyakorlatára és érzéseire van bízva, hogyan kíséri le a szólistát, akinek nemegyszer alea-

torikusan vagy parlando rubato (szövegszerű, szabad) előadásmódban kell énekelnie a szerepét. Ezt Sárosi Dániel nagyszerűen megvalósította, holott nem látta, csak hallotta a szólistákat.

A technikai kihívások sorozatát úgy tűnik, sikerült megoldani az elhelyezéssel, a szólisták előre léptetésével, a szinkronvezényléssel.

Az előadás délutánján nagy izgalommal, feszült figyelemmel készültünk a bemutatóra. Szép számú, mintegy kétszáz hallgató érkezett az előadásra. Az ünnepi istentiszteleten Dénes István Lukács egyházkerületi főjegyző szolgált, az orgonánál Ladislav Moravetz¹⁰ csehországi orgonista játszott, saját improvizációkat és harmóniakat, hiszen ő orgonaimprovizációt tanít a kroměřízi (Kremsier) egyetemen.

A karmester és az orgonista összehangolt vezetése, a kórus fegyelmezett éneklése, a szólisták karakteres előa-

dása szépen megelevenítette a bibli-
ai történetet. Diadalmasan zengett a
*Meghalt és feltámadott, elveszett és meg-
találtatott* zárókórus. Az üzenet az atya
megbocsátó szeretetéről visszatükröz-
dődt a könnyes szemekben, a hálás
köszönetekben és gratulációkban.

Berkesi Sándor néhány hét múlva,
június 6-án tölti a nyolcvanadik élet-
évét. Úgy érzi, a nagyváradiaktól aján-
dékba kapta a lehetőséget, hogy még
egyszer dirigálhassa ezt a Gárdonyi-
művet. Ezúton is köszönetet mondunk
a tanításért, jó egészséget és hosszú,
aktív életet kívánunk neki.

A bemutató előtt néhány nappal
tragikus autóbalesetben elhunyt egy
fiatal erdélyi református lelkipász-

tor. Mindkét romániai egyházkerület
adománygyűjtést hirdetett az elhunyt
családjának. Az újvárosi egyházközség
vezetősége ekkor határozta el, hogy az
oratórium bemutatását követő perse-
lyes adományt a szerencsétlenül járt
család részére ajánlja fel. Így „magaso-
dott” jótékonyági hangversennyé a be-
mutató. Ezzel vált valójában egy nemes
üggé a kezdetben lehetetlennek tűnő
vállalkozás a mű bemutatását illetően.
„Ezért mondom nektek: higgyétek,
hogy mindazt, amit imádságotokban
kértek, megkapjátok, és megadatik
nektek” (Jn 15, 24).

Orosz Otília Valéria
nagyvárad-újvárosi kántor

Jegyzetek

- 1 GÁRDONYI ZOLTÁN (1906, Budapest – 1986, Herford, Németország) zeneszerző. 1923 őszétől Kodály Zoltán tanítványa lett a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakán. Budapesti diplomája után 1927-től Berlinben a Friedrich Wilhelm Egyetem zenetudományi szakán Arnold Schering és Erich von Hornbostel vezetésével zenetörténeti és etnomuzikológiai tanulmányokat folytatott, majd ezzel párhuzamosan 1928–1930 között a berlini Hochschule für Musik zeneszerzés tanszakán Paul Hindemith növendéke volt. 1931-ben doktorált Berlinben, disszertációja világszerte elsőként Liszt Ferenc zenéjével foglalkozott. 1941 és 1969 között Budapesten a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán tanított professzori kinevezéssel, ahol 1946-tól 1948-ig a protestáns egyházzenei tanszéket is vezette. Ennek megszüntetése után évekig csak melléktárgyakat taníthatott, és újságcikkekben műveit is támadták, de megbélyegzése ellenére elkötelezett híve maradt a protestáns egyházzene felemelésének. 1949–1953 között a budapesti Református Teológiai Akadémián az egyházi ének-zene tárgyat is oktatta, majd 1959-ben az ő szerkesztésében jelent meg az első országos használatra szánt Református Korálkönyv. Hosszú évekig tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Kodály Zoltán vezette Zenetudományi Bizottságának. Zeneszerzői és tudományos életművét 2016-ban Magyar Örökség Díjjal ismerték el.
- 2 SÁROSI DÁNIEL 1981-ben, Kecskeméten született. Zenei tanulmányait a kecskeméti Kodály Iskolában kezdte, majd a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában folytatta. 2000-ben nyert felvételt a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémia orgona szakára, ahol Ruppert István és Pálúr János tanítványa volt. 2003 nyarán a freiburgi Zeneakadémián kezdett orgonatanulmányokat a világhírű magyar származású professzor, Szathmáry Zsigmond osztályában. 2005 júniusában kiváló eredménnyel szerzett orgonaművészi diplomát Freiburgban. Ezután sikeresen felvételizett az intézmény posztgraduális szólista osztályába, ahol Martin Schmeding növendékeként végzett 2007-ben. Ugyanebben az évben fejezte be budapesti tanulmányait is, a Zeneakadémián orgonaművész-tanári oklevelet szerzett. Középkorolás kora óta rendszeresen koncertezik

Magyarország különböző templomaiban és hangversenytermeiben, így többek között a debreceni Református Nagytemplomban, a budapesti Szent István Bazilikában és a Liszt Ferenc Zeneakadémia nagytermében. Szintén koncerteket adott a németországi Freiburgban, Dortmundban, Trierben és Paderbornban. 2006 óta a Debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola orgonatanára. Repertoárja felöleli a barokk zenétől a kortárs zenéig terjedő orgonairodalmat.

- 3 BERKESI SÁNDOR (1944, Budapest) karnagy, zeneszerző, egyetemi docens. A magyar református egyházzene mai legnagyobb képviselője, formálója, Debrecen díszpolgára. A fővárosi Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában érettségizett 1962-ben. Diplomáját 1967-ben szerezte meg a Zeneakadémia középiskolai énektanár és karvezető tanszakán. Ugyanebben az évben lett a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának énektanára, valamint a Kántus vezető karnagya. 1991-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Debreceni Konzervatóriumának főállású tanára, majd később főiskolai docense lett. 1999-től 2016-ig a Tiszántúli Református Egyházkerület és a Református Kollégium egyházzenei igazgatója, valamint a Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanára volt. A Nagykőrösi Református Tanítóképző (1992–93), a Sárospataki Református Teológia (1993–94) és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem (1996–2016) vendégtanára volt. Kórusai a Kántus mellett a Debreceni Orvostudományi Egyetem vegyeskara (1988–1996), a szlovákiai Fiala Reformátusok Szövetsége kamarakórusa (1997–2004) és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem vegyeskara (1996–2016), valamint több alkalommal vezényelte a Debreceni Kodály Kórust is. 2015-től 2019-ig a Sárospataki Református Kollégium vegyeskarának vezető karnagya volt. Munkásságát 1999-ben Liszt-díjjal, 2018-ban Kossuth-díjjal tüntette ki a magyar állam. 2005-ös indulása óta szakmai vezetője a Nagyváradi Kántorképző Tanfolyamnak.
- 4 ARANY JÁNOS (1955, Budapest) a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumába járt, 1973-ban érettségizett. Ezután a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola (Zeneakadémia) hallgatója volt középiskolai énektanár- és karvezetőképző tanszakon, ahol 1979-ben szerzett diplomát. 1977-től a budapesti Veres Pálné Gimnázium óraadó tanára, 1979-től 1989-ig kinevezett tanára volt. Kórusával az „Éneklő Ifjúság”-on tízszer szereztek „arany” minősítést és ötször tüntették őket az „Év Kórusa” címmel. 1985-ben miniszteri dicséretben részesült. 1995-től a Baár–Madas Református Gimnázium igazgatója volt. 2001-ben Budapesten Psalterium Hungaricum néven vegyeskart alapított. 2004 nyarán a brémai III. Kórusolimpián két kategóriában is aranyérmert nyertek. 2005 szeptemberétől a Nyíregyházi Egyetem ének-zene tanszékén tanít. A Tiszántúli Református Egyházkerület zeneigazgatója, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Egyházzenei Tanszékének docense, a Debreceni Református Kollégium Kántusának vezető karnagya.
- 5 MARCZI ERNŐ a mezőtúr-belvárosi református templom kántor-karnagya, a Mezőtúri Református Kollégium ének-zenetanára. A Debreceni Református Hittudományi Egyetemen végzett kántor szakon, majd a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen szerzett zenei mester- és tanári diplomát. A Nagyváradi Kántorképző Tanfolyam állandó tanára.
- 6 MÁRKUS ZOLTÁN kántor, karnagy, a Nagyváradi Református Egyházközség orgonista-kántora a Partiumi Keresztény Egyetemen hitoktató-kántor szakon, majd ugyanott az egyházzene szakon végzett. A Nagyváradi Réti Sztárai Mihály vegyeskar, a Csillagfény szülők kórusa, valamint a Nagyváradi Dalnokok karnagya. Kórusaival a templomi szolgálatok mellett aktívan részt vesz a nagyváradi zenei életben alkalmi szolgálatokkal egyházi, városi és nemzeti ünnepeken, a Csillagcska Zeneóvoda zenés alkalmain.
- 7 SZATMÁRI ELEMÉR 1969-ben, Köröstarékban született lelkészcsaládban. Iskoláit helyben, majd Nagyváradon végezte. 1995-ben diplomázott a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben.

Szolgált segédlelkészként Szatmárnémetiben, majd Ipp, Pusztadaróc és Tamásvárálja voltak a szolgálati helyei. Jelenleg az érmelléki Albis református lelkipásztora.

- 8 DÉNES ISTVÁN LUKÁCS 1977-ben született Krasznán. Itt kezdte meg tanulmányait, majd Zilahon, az újraindult Wesselényi Kollégiumban érettségizett. 2002-ben végzett a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben. Szolgált Nyüveden, Élesden, majd Nagyváradra került. Jelenleg a Nagyvárad-Olaszi Református Egyházközség lelkipásztora és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főjegyzője.
- 9 Brugós Anikó, Kövendi Éva, Csiszér Júlia, Lévay Tünde, Pál Timea, Varga Imre, Pop György, Herman Csaba, Fülöp Gábor, Spurigán Zoltán, Orosz Otília Valéria.
- 10 LADISLAV MORAVETZ az Arad megyei Nagyperegen született, 1991-ben Csehországba költözött. A kroměříži egyházi konzervatóriumban tanult, majd a berlini Egyházzenei Iskolában és a Művészeti Akadémián folytatta tanulmányait. 2010 óta vezeti az Evangélikus Akadémia Egyházzenei Szemináriumát, A zlini Cseh Testvérek Evangélikus Egyház plébániai kórusának karnagya. Orgonaimprovizációt tanít a kroměříži P. J. Vejvanovský Konzervatóriumban és himnológiát az olmützi Evangélikus Akadémia Konzervatóriumában.

Cséplés (1958), olaj, vászon, 100 × 135 cm